

prof. dr. sc. Hrvoje Petrić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, Zagreb
hpetric@ffzg.unizg.hr

Primljeno/Received: 11. VII. 2023.
Prihvaćeno/Accepted: 10. VIII. 2023.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Pregledni rad
Review article
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.6.7.16>

UDK 528.9

UDK 94(497.5)''18''

O MALOJ VLAŠKOJ U KARTOGRAFSKOJ TRADICIJI

Sažetak: U radu je predstavljan uzorak od tridesetak odabranih karata koje prikazuju Malu Vlašku u jugozapadnom dijelu Slavonije tijekom 18. stoljeća. Slika nekadašnjeg krajnjeg zapadnog pograničnog područja Osmanskog Carstva, koji je krajem 17. stoljeća postao dijelom Habsburške Monarhije, povezana je s poimanjem zajednica Vlaha kao „Drugih”, a s vremenom je na takav način definirano ime Mala Vlaška postalo povezano s odgovarajućim teritorijem koji su naselili Vlasi. To ime postupno dobiva i prostorno značenje u Slavoniji ušavši između ostaloga i u kartografsku tradiciju početkom 18. stoljeća. Regija se spominje pod raznim nazivima u skladu s jezicima pojedinih kartografa; Valachia Minor, Kleine Walachey, Kleine Wallachey, Petite Valaquie, Walachia Minor, Piccolo Vallachia, Little Valakia. Ta su imena zabilježena na raznim kartama objavljenim diljem Europe: Amsterdam, Beč, Pariz, Nürnberg, Augsburg, London, Venecija, Napulj, Požun (Bratislava) i Siena. Nestankom okolnosti vezanih uz osmansko-habsburško imperijalno pograničje, kontekst značenja Vlaha na prostoru Male Vlaške postupno nestaje, a mirnodopski uvjeti doveli su do transformacije vlaških zajednica. Stoga tijekom 19. stoljeća dolazi do izostanka naziva Male Vlaške iz kartografske tradicije, zajedno s promjenom okolnosti u kojem taj naziv nastaje. Pratimo li promjenu u nazivlju karata koje prikazuju Male Vlaške 18. stoljeća u odnosu na ranije i kasnije stoljeće, uz to je moguće također potvrditi procese teritorijalizacije i deteritorijalizacije pograničnog društva.

Ključne riječi: Mala Vlaška, karte, 18. stoljeće, zapadna Slavonija

Geografska karta predstavlja mnogo više od prikaza Zemljine površine i inventarizacije prostora. Prema Borni Fuerst Bjeliš „karta, shvaćena kao društveni konstrukt stvarnosti, sadr-

ži brojne interpretacijske razine, odnosno slojeve, uključujući i onaj simbolički. Karta je tako prenositelj značenja, poruka i predodžbi o svijetu, i to ne samo pojedinca – kartografa, već i kolektivnih društvenih i kulturnih vrijednosti. Ona otkriva ono što možemo nazvati duhom vremena: svjetonazorski, politički i opći društveno-kulturni kontekst” prema Harleyu. Ukoliko „kartu, dakle, shvatimo kao društveni konstrukt, odnosno sliku prostora i vremena, jasno je da ona na taj način može služiti kao sredstvo plasiranja i širenja (političkih) poruka moći i kontrole, kao medij oblikovanja prostornih identiteta, te s druge strane, kao izvor za istraživanje predodžbi prostora, teritorija i društava u prošlosti”.⁷¹

Višestruki značenjski slojevi povijesnih karata u ovom članku mogu nam otvoriti pogled na prisutnu distinkciju društvene skupina Vlaha, koja prema Borni Fuerst Bjeliš može biti vezana „uz različite sustave vjerovanja, način života, te njihovu teritorijalizaciju i deteritorijalizaciju i konstrukciju prostornih (regionalnih) identiteta i pojmova. Dualizam karte kao slike i kao replike stvarnosti suprotstavlja subjektivne i objektivne prostore, ‘ne-stvarne’ i ‘stvarne’ geografije, mentalne slike i kartografske prikaze. Karta kao geografski prikaz općenito se smatra realističnom, mada ta geografska ‘realnost’, prema Philipsu, nije odvojena od predodžbi, koje su po svojoj prirodi subjektivne. ‘Realnost’ je također konstrukt, ona je konvencionalna i odraz odgovarajućeg duha vremena. Ovdje se valja upitati o ‘neupitnoj’ znanstvenoj objektivnosti kartografskog prikaza općenito, te preispitati značenje karte kao ‘ogledala stvarnosti’. Suvremena istraživanja ukazuju na divergenciju između modela kartografije kao komunikacijskog kanala i kartografije kao konstruiranoga znanja”. Prema Phillipsu, ikonografi i ikonolozi preispituju subjektivnost predodžbi i slika, no one nisu tek mentalne reprezentacije, već se mogu čitati kao društveni pa i politički tekstovi. Za ovaj članak je važna „analiza simboličkog sloja karte s ciljem prepoznavanja postojeće distinkcije društvenih skupina i sustava vjerovanja kao ‘Drugih’. Karta, dakle, otkriva slike koje reflektiraju društveno prepoznavanje i teritorijalizaciju kroz poimanje različitosti, jedinstvenosti i ‘drugosti’. Ovi koncepti, ugrađeni u karte, u konačnici vode konstrukciji prostornog (regionalnog) pojma i identiteta”, prema Fuerst-Bjeliš i Zupancu.⁷²

⁷¹ Borna FUERST BJELIŠ, Teritorijalizacija i deteritorijalizacija pograničnih društava: Morlakija i Mala Vlaška, *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae*, 2014., 1-2, str. 55-56.

⁷² Borna FUERST-BJELIŠ, Ivan ZUPANC, Images of the Croatian Borderlands: Selected Examples of Early Modern Cartography, *Hrvatski geografski glasnik* 2007., 69 (1), str. 7-23., Borna FUERST-BJELIŠ, Slike i mijene regionalnoga identiteta: Geografska imena na kartama ranoga novoga vijeka; odabrani primjeri, u: *Geografska imena*, Zbornik radova Prvoga nacionalnog znanstvenog savjetovanja o geografskim imenima (ur. Skračić, V. i Faričić, J.), Zadar, 23-24. listopada 2009., Sveučilište u Zadru i Hrvatsko geografsko društvo, Zadar 2011., str. 67-73., Borna FUERST BJELIŠ, Teritorijalizacija i deteritorijalizacija pograničnih društava: Morlakija i Mala Vlaška, str. 56.

U historiografiji još uvijek nije na odgovarajući način utvrđen postanak i razvoj pojma Mala Vlaška u Slavoniji.⁷³ Promišljanje o kartografskim izvorima može predstavljati korak prema boljem poznavanju pojma Male Vlaške te je stoga jedan od ciljeva ovoga članka na temelju izabраних kartografskih izvora⁷⁴ utvrditi razloge javljanja naziva Mala Vlaška te, u manjoj mjeri, utvrditi odnos ovog naziva s drugim pojmovima na karti, u mjeri u kojoj je to moguće iščitati s karata 18. stoljeća. Sa sviješću o relativno ograničenim mogućnostima obrade obavijesti karata 18. stoljeća pristupio sam kronološkoj rekonstrukciji, koristeći progresivnu metodu. Uz to, pokušao sam dati prilog istraživanjima teritorijalizacije i deteritorijalizacije pograničnih društava⁷⁵ na primjeru Male Vlaške i to na temelju dekonstrukcije značenjskih slojeva karata iz 18. stoljeća, pri čemu ključni elementi analize predstavljaju „geografska imena, koja su jednako vezana, kako uz materijalni svijet koji se može vidjeti i mjeriti, tako i uz onaj nevidljivi društveni svijet”.⁷⁶

U uvjetima postojanja imperijalne granice i njezinih promjena, pogranični je „prostor – prostor fluktuacija i smjena društvenih skupina. Nesigurnost općenito ne odgovara sedentarizaciji, te ratarsko stanovništvo u većoj mjeri odlazi u sigurnija područja. Pograničje postaje destinacija pokretnih stočarskih skupina iz dinarskog planinskog područja. Te se društvene skupine općenito nazivaju Vlasima”. U 16. stoljeću su vlaške zajednice djelomično spontano naselile istraživano „pogranično područje, kombinirajući stočarstvo i vojnu službu, a dijelom su naseljene u okviru”⁷⁷ službenih politika Osmanskog Carstva te jedno vrijeme zadržane unutar politika Habsburške Monarhije.

⁷³ O rezultatima istraživanja o Maloj Vlaškoj usp. za stariju historiografiju: Adolf KARGER, *Die Entwicklung der Siedlungen im westlichen Slawonien. Ein Beitrag zur Kulturgeographie des Save-Drau-Zwischenstromlandes*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1963., za noviju historiografiju: Vojin S. DABIĆ, *Mala Vlaška (Parva Walachia) – Prilog istoriji srpskog naroda u Slavoniji od XVI do XVIII veka*, Matica srpska, Novi Sad, 2020.

⁷⁴ Mirela SLUKAN-ALTIĆ, *Povijesna kartografija. Kartografski izvori u povijesnim znanostima*, Meridijani, Samobor, 2003.

⁷⁵ O pograničnim društvima na habsburško-mletačko-osmanskom višegraničju usp. Drago ROKSANDIĆ, *Triplex Confinium ili O granicama i regijama hrvatske povijesti: 1500.-1800.*, Zagreb, 2003.

⁷⁶ Borna FUERST BJELIŠ, Teritorijalizacija i deteritorijalizacija pograničnih društava: Morlakija i Mala Vlaška, str. 56.

⁷⁷ Borna FUERST-BJELIŠ, Ivan ZUPANC, New 18 th Century Venetian Border in Croatia and its Spatial and Demographic Implications, *Hrvatski geografski glasnik* 2007, 69 (2), str. 41-52., Borna FUERST BJELIŠ, Teritorijalizacija i deteritorijalizacija pograničnih društava: Morlakija i Mala Vlaška, str. 57.

Krajem 17. stoljeća Mala Vlaška je imala 73 „lijepa grada, trgovišta i sela”.⁷⁸ U opisu iz 1777. – 1778. Mala Vlaška se nalazila u Požeškoj županiji i „počinje kod grada Požege, idem prema sjevero-zapadu prema gradu Pakracu, odatle zapadno do Hrvatske te potom južno preko Save do Bosne, te dokle obuhvaća i zapadni dio ono područje na granici prema Hrvatskoj, koje nastanjuje duž Save Gradiška Pukovnija. Tako je Kraljeva Velika nekada bila glavno mjesto Male Vlaške, no sad je samo malo mjesto te leži na području rečene pukovnije. Ime dolazi od Vlaha, koji su se ovdje nastanili. Oni su se doduše pomiješali sa Slavoncima i zaboravili svoj materinski govor, ali su ipak zadržali u svojem karakteru, životu, običajima i navikama još mnoge crte po kojima se može prepoznati njihovo vlaško porijeklo”.⁷⁹ Gotovo identično piše i Franz Stefan Engel 1786.: „Ovdje moram navesti da se jedan dio gornje Slavonije, koji se nalazi između Požege, Pakraca i Hrvatske, prema tome obuhvaća i zapadni dio područja Gradiške pukovnije, i prostire do u Bosnu, naziva Malom Vlaškom; njen glavni grad bijaše nekad Kraljeva Velika, selo u Gradiškoj pukovnji. Naziv potječe od Vlaha, koji su se naselili u ovom kraju, i svoj materinji jezik otad, uslijed miješanja sa Slavoncima, doduše zaboravili, ali se svojih običaja, naravi i navika nisu sasvim ostavili.”⁸⁰

Slika nekadašnjeg krajnjeg zapadnog pograničnog područja Osmanskog Carstva, koji je krajem 17. stoljeća postao dijelom Habsburške Monarhije, povezana je s poimanjem zajednica Vlaha kao „Drugih”. Toponim Mala Vlaška nalazimo, prema trenutnom stanju istraživanja, na kartama od početka 18. stoljeća.⁸¹ Na nekim kartama, npr. iz oko 1720., pojam Mala Vlaška je u istom značenjskom okviru kao i Požeška županija ili na kartama iz 1728., odnosno 1740., gdje je tipografski u istom značenjskom rangu s hrvatskim i slavonskim županijama.

S vremenom je ime Mala Vlaška postalo povezano s odgovarajućim teritorijem koji su naselili Vlasi, te postupno dobiva i prostorno značenje u Slavoniji, koje je primjerice na Pazzinijevoj karti iz 1788. prelazilo i na prostore varaždinske (zapravo bjelovarske) Vojne krajine, a rubno i na hrvatski provincijal. Prema Borni Fuerst Bjeliš teritorijalizacija „je refleksija percipirane različitosti, ‘drugosti’ morlačkih i vlaških zajednica, primarno kroz različitu društvenu organizaciju, religijsku afilijaciju, način života i običaje u odnosu na prevladavajuće stanovništvo. Percepcija različitosti i jedinstvenosti je osnova regionalne svijesti i identiteta, koja je u konačnici dovela do konstrukcije regionalnog koncepta Morlakije”,⁸² ali gotovo identično i Male Vlaške.

⁷⁸ Radoslav LOPAŠIĆ, Slavonski spomenici za XVII. vijek. Pisma iz Slavonije u XVII. vieku (1633. – 1709.), *Starine*, knj. XXX., Zagreb, 1902., str. 148.

⁷⁹ Fridrich Wilhelm von TAUBE, *Slavonija i Srijem 1777./1778.*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek, 2012., str. 172.

⁸⁰ Franz Stefan ENGEL, *Opis Kraljevine Slavonije i vojvodstva Srema*, Matica srpska, Novi Sad, 2003., str. 42.

⁸¹ Austrijski državni arhiv, Ratni arhiv, Beč (AT)-(Oesterreichisches Staatsarchiv) OeStA/ Kriegsarchiv (KA)-Wien (W), AT-OeStA/KA, B IX a 491.

⁸² Borna FUERST BJELIŠ, *Teritorijalizacija i deteritorijalizacija pograničnih društava: Morlakija i Mala Vlaška*, str. 58.

Nedvojbeno se slika Vlaha kao „Drugih” može iščitati na karti Slavonije Cantellija da Vignole iz 1690. na kojoj je na dijelu teritorija naseljenog vlaškim stanovništvom u Varaždinskom generalatu u zoni zapadno od potoka Velike upisano „Vallacchi Pop. Di Rito Greco (Vlasi, narod obreda grčkog/pravoslavnog)”,⁸³ što je prije svega religijska diferencijacija i to u neposrednom susjedstvu prostora koji će se na kartama idućeg 18. stoljeća nazivati Mala Vlaška. Pri tome Borna Fuerst Bjeliš smatra kako je zapadna granica Osmanskog Carstva s Habsburškom Monarhijom „bila prije svega granica islama i kršćanstva. Ipak, pravoslavni kršćani među stanovništvom prevladavajuće rimokatoličke afilijacije (habsburške) Hrvatske, percipirani su kao ‘Drugi’. Njihova je teritorijalizacija dovela do konstrukcije regionalnog koncepta Male Vlaške”.⁸⁴

Među najstarije karte koje prikazuju Malu Vlašku (Valachia Minor) ona je Johanna Christoph Müllera objavljena u Beču 1709. Pojam Valachia Minor je jugozapadni dio Kraljevine Slavonije, a okvirno obuhvaća prostor sjeverno od Pakraca i srednjeg toka rijeke Pakre i gorskog prostora kojem nije upisano ime, no očito se odnosi na Papuk. Upisana su i naselja: Pakraz, Metolafzi, Vranitschy, Vodlarinar, Grahovlany, Slobostina, Kolenitsch, Pastasy, Marcoftzi...⁸⁵

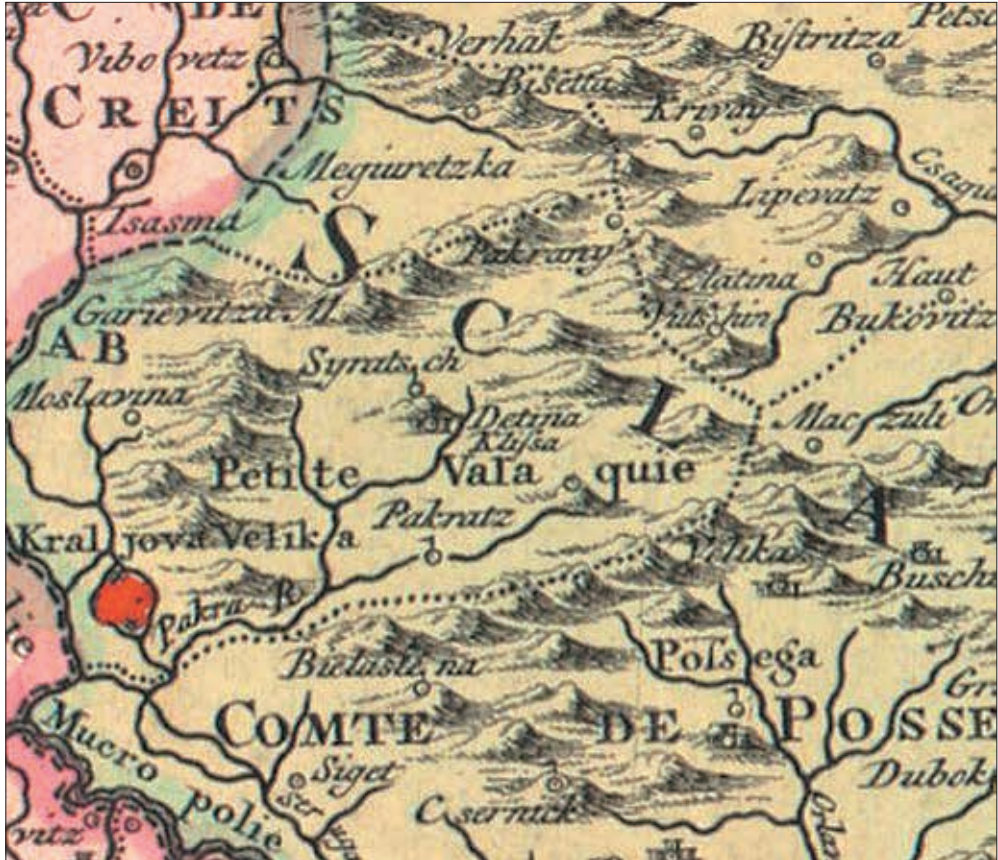
Jedna od najstarijih karti Male Vlaške iz 1709. (NSK)

⁸³ Mirko MARKOVIĆ, *Descriptio Croatiae*, (DC), Naprijed, Zagreb, 1993., str. 117.

⁸⁴ Borna FUERST BJELIŠ, Teritorijalizacija i deteritorijalizacija pograničnih društava: Morlakija i Mala Vlaška, str. 60.

⁸⁵ AT-OeStA/KA-W, B IX a 491.

Pierre Schenk je u Amsterdamu oko 1750. objavio kartu kojoj su autori Luigi Ferdinando Marsigli i Guillaume Delisle na kojoj se također spominje Petite Valaquie otprilike između gorja (najvjerojatnije Papuk) i rijeke Pakre.⁸⁹

Mala Vlaška na karti iz oko 1750. (NSK)

Godine 1718. je u Nürnbergu Weigel tiskao kartu Ugarske na kojoj je ucrtao Walachia Minor. Na sjeveru su Pakrany i Pastasy, na jugu Lipovacz i Dobina Klisza, na istoku Syratsch, a na zapadu Popovate i Moslavina.⁹⁰ Ivan Krstitelj Homman je oko 1718. također u Nürnbergu objavio kartu Ugarske s upisanim pojmom Valachia Minor na jugozapadu Slavonije, oko naselja: Detina Klisa, Syratsch, Pakrany, Pastasy, Zapidlak itd.⁹¹

⁸⁹ NSK, KZ, S-U-XVIII-9.

⁹⁰ Lajos SZÁNTAI, *Atlas Hungaricus* (AH), 2, Akademiai Kiado, Budapest 1996., str. 677.

⁹¹ AH 1, 239.

Na karti Dalmacije iz oko 1720., rad braće Ottens iz Amsterdama, upisana je Mala Vlaška (Petite Valaquie) između Voćina (Vuchin) i Sirača (Syratsch).⁹² Ivan Krstitelj Homman je 1724. izradio kartu Ugarske na kojoj je kao dio Slavonije označena i Mala Vlaška (Valachia Minor), između rijeke Pakre i gorja na sjeveru.⁹³

Oko 1720. je Matthäus Seutter u Augsburgu objavio kartu na kojoj je kao jugozapadni dio Slavonije ucrtana Mala Vlaška (Valachia Min.) oko rijeke Pakre i njenih pritoka, a oko nampisa su naselja: Kraliova Velika, Torna, Schovitza, Bila, Siralch, Slobostina, Wadlavina, Schstwi, Clisa, Sabovina itd. Na toj karti je Mala Vlaška napisana istom veličinom slova kao i Požeška županija.⁹⁴ Postoji inačica karte na kojoj se zapadna granica podudara otprilike s Lonjskim i Mokrim poljem te od zapada ide od naselja Kraliova Velika, Torna, Schovitza i Karanoftze, od sjevera obuhvaća naselja Siralsch, Bila, Slobostina, istoka Wadlovina i Schostzi. Natpis Vlachia Min. je ucrtan uz vodotoke Bila (danas Bijela) i Pakra te nedaleke planine.⁹⁵

Mala Vlaška oko 1720. godine (NSK)

⁹² DC, 208.

⁹³ DC, 207.

⁹⁴ AH 2, 593.

⁹⁵ NSK, KZ, ZN-Z-XVIII-SEU-1720.

U Londonu je John Senex objavio kartu Ugarske s upisanim pojmom Valachia Minor u jugozapadnom dijelu Slavonije. Oko natpisa su naselja Lipovsta, Schogitz, Popvaza, Pakrany, Pastasy, Zapidlak, Syratsch, Detina Klisza, Pakratz i Kraliovav Velika. Valachia Minor se ne prostire istočno od Lonjskog polja (Lonsko Polie) i sjeverno od Mokrog polja (Mucro Polie).⁹⁶

A new map of the Kingdom of Hungary, 1728 (NSK)

Oko 1730. u Amsterdamu je Pierre Mortier objavio kartu Ugarske, Transilvanije, Hrvatske i Slavonije te kao dio potonje upisao Petite Valaquie između rijeke Pakre na jugu i gorja na sjeveru.⁹⁷

⁹⁶ NSK, KZ, S-U-XVIII-28.

⁹⁷ AH 1, 406.

Pojam Mala Vlaška (Valachia Minor) zapisan je na karti Etienne Briffaulta objavljenoj u Beču 1738.⁹⁸ te nema jasno definirane granice. Otprilike obuhvaća prostor uz dio donjeg toka rijeke Ilove kao i gotovo cijeli tok rijeke Pakre s nekoliko pritoka. Južnije je izdvojeno Mokro polje (Mucro Polie), koje Malu Vlašku odvaja od rijeke Save. Oko naziva Valachia Minor upisana su naselja: Clisa, Sakavina, Pakraz, Lippovatz, Karausze, Bila, Syratsch te nešto sjevernije Milenofatz, Gelebiniae, Miokoftti, Gay, Pastayi, Zepilak, Pakrany itd.

U Amsterdamu je 1740. objavio kartu Guillaume Delisle u koju je ucrtao Petite Valaquie smjestivši Malu Vlašku okvirno između naselja Vutschin i Syratsch.⁹⁹

Mala Vlaška na karti iz 1740. (NSK)

Isak Tirion je 1744. i oko 1784. u Amsterdamu objavio dvije inačice karte Ugarske s na jugozapadu Slavonije upisanim pojmom Klein Wallachye, oko kojega su upisana naselja: Syratz, Pakratz, Krivay itd. Isti je nešto ranije, 1740., u Veneciji objavio kartu Ugarske s upisanim pojmom Picc. Vallachia¹⁰⁰ te inačicu iste karte godinu dana kasnije u Napulju.¹⁰¹

⁹⁸ AT-OeStA/KA-W, B IX a 925.

⁹⁹ NSK, KZ, S-JZ-XVIII-90.

¹⁰⁰ NSK, KZ, S-JZ-XVIII-128. Na toj karti je Mala Vlaška ucrtana sjeverno od Sirača i Pakraca.

¹⁰¹ AH 2, 636-639.

Tirionova karta iz 1740. Male Vlaske (NSK)

Matija Seutter je oko 1760. u Augsburgu objavio kartu Ugarske s upisanim nazivom Valachia Minor između rijeke na zapadu (očito Ilove), Kraljeve Velike i Pakraca na jugu, Cjepidlaka (Zepidlak) na sjeveru i Vočina (Vutschin) na istoku.¹⁰² Louis Brion je 1766. na karti Ugarske tiskanoj u Parizu ucrtao Malu Vlašku (Petite Valaquie) koja se protezala od Drave do Save i obuhvaćala je cijeli istok Slavonije.¹⁰³

U Veneciji je 1777. P. Santini objavio kartu Ugarske na kojoj je kao dio Slavonije označio Petite Valaquie oko kojega su naselja: Pokratz, Schowitza, Lipovatz, Brusnik, Gelubiniaka, Surasch, Marcostzi, Pastasy, Pakrany, Zepidlak itd.¹⁰⁴

Didier Robert de Vaugondy je u Parizu 1783. objavio kartu Ugarske s okolnim krajevima te na jugozapadnoj granici Slavonije ucrtao Petite Valaquie, okvirno između gorja i rijeke Pakre. Na jugu su Pakrac, Slobošтина, Sirač itd., a sjeverno Bastaji (Pastasyo), Pakrani itd.¹⁰⁵

¹⁰² AH 2, 595.

¹⁰³ AH 1, 88-89.

¹⁰⁴ AH 2, 540.

¹⁰⁵ NSK, KZ, S-U-XVIII-6.

Johann Christoph Rhode je 1785. u Berlinu objavio kartu Ugarske na kojoj je u jugozapadnom kutu Slavonije upisao Malu Vlašku (Kleine Wal.) koja se pruža od rijeke Pakre do donjeg toka Orljave, odnosno od Pakraca do Pleternice.¹⁰⁶ Pojam Kleine Wallachei je na širokoj zoni između Pakraca i Požege ucrtan 1786. na karti Ugarske Ivana Matije Korabinszkyja, objavljen u Požunu (Bratslavi).¹⁰⁷

Robert Sayer je u Londonu 1788. otisnuo kartu Ugarske, Transilvanije, Slavonije i Hrvatske s okolnim područjima na kojoj je u jugozapadnom kutu upisao Little Valakia, koja se pružala od Ilove gorja, obuhvaćajući uz ostalo: Torno, Lipovatz, Syratsch, Brusnik, Golubiniak, Gay, Pakrany, Pastasy, Kusnya, Ceridlak itd. Karl Schütz i Fritz Müller su 1788. izradili kartu na kojoj je Mala Vlaška (KL. Walachei) ucrtana sjeverno od Pakraca.¹⁰⁸ Na karti Ugarske i Osmanskog Carstva iz 1788. je samo shematski upisano Kleine Walachei, no natpis uz jugozapad Slavonije obuhvaća i dio Hrvatske.¹⁰⁹

Murlakija i Vlakin Minore od Pazzinoja iz 1788. (NSK)

¹⁰⁶ AH 2, 509.

¹⁰⁷ AH 1, 315.

¹⁰⁸ NSK, KZ, ZN-Z-XVIII-SCH-1788.

¹⁰⁹ NSK, KZ, S-U-XVIII-1.

Carl Pazzini je 1788. u Sieni objavio kartu na kojoj je pojam Vlaskia Minore upisan na širokom prostoru od Glogovnice, Križevaca i Koprivnice do Požege i Gradiške, obuhvaćajući u središtu Sirač i Pakrac.¹¹⁰ Prostor Male Vlaške na ovoj karti realno pokazuje prostore naseljene pravoslavnim stanovništvom u dijelovima civilne Hrvatske i Slavonije te Vojne krajine, a istom veličinom slova i Morlakiju (Murlakia) na Velebitu.

Najširi obuhvat Male Vlaške na karti iz 1788. – Pazzini (NSK)

Na karti „Das Koenigreich Sklavonien und Herzogthum Syrmien: Nro 3” koju je u Beču 1789.¹¹¹ objavio Franz Johann Joseph von Reilly ucrtana je Mala Vlaška (Kleine Walachey) kao i na inačici karte Slavonije iz 1790. godine. Naziv Kleine Walachey je upisan između rijeke

¹¹⁰ NSK, KZ, S-JZ-XVIII-110.

¹¹¹ <https://www.felbar.com/hr/map/?collection=Top%2025%20karte/p-t/page/2/view/40>, pristup: 4. VII. 2023.

Pakre na jugu i dijelom istoku, granice s Hrvatskom na zapadu te gorja na sjeveru-sjeveroistoku. Oko naziva *Kleine Walachey* upisana su naselja Brusnick, Karanoftie, Torna, Golubinjak, Metolastri, Syratsch, Karanoftze, Slobostina, Clisa itd. Na zapadnom rubu su upisana naselja Popovatz i Strusotz, a na južnom Lipovlan i Sabovina te se čini da se na njih nije odnosio pojam Male Vlaške.¹¹²

Mala Vlaška na Reillyjevoj karti „Das Koenigreich Sklavonien und Herzogthum Syrmien“ iz 1789. (Collectio Felbar)

Postoji i inačica karte iz 1791.,¹¹³ a na karti iz 1792. Franz Johann Joseph von Reilly je upisao pojam Male Vlaške uz jugozapadni granični rub Slavonije.¹¹⁴

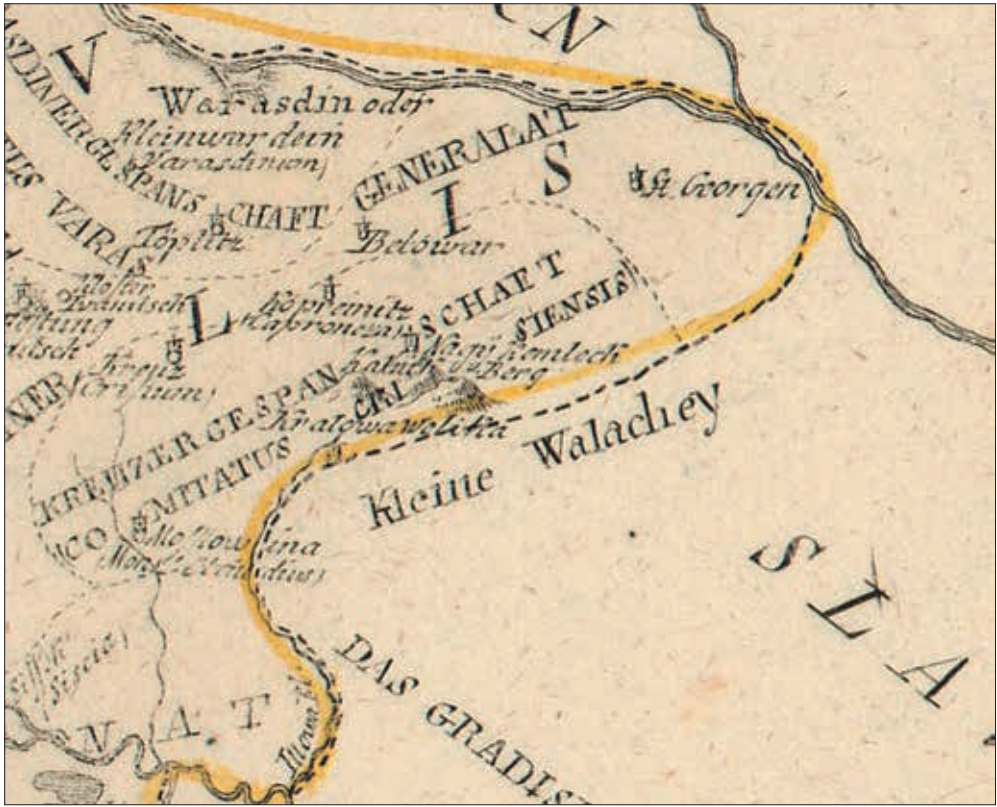

Mala Vlaška na Reillyjevoj karti iz 1791. (NSK)

¹¹² Crno bijela reprodukcija: Ankica PANDŽIĆ, *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske, katalog izložbe Povijesnog muzeja Hrvatske*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1988., str. 118.

¹¹³ NSK, KZ, ZN-Z-XVIII-REI-1791-2b.

¹¹⁴ NSK, KZ, ZN-Z-XVIII-REI-1792-1.

Mala Vlaška na karti iz 1792. (NSK)

Prateći promjenu u retorici karata, možemo jasno iščitati proces teritorijalizacije i deteritorijalizacije pograničnih društava. Nestankom okolnosti vezanih uz imperijalno pograničje, kontekst značenja Vlaha na prostoru Male Vlaške postupno nestaje, a mirnodopski uvjeti doveli su do transformacije vlaških zajednica. Potomci vlašskog stanovništva su se, prema Borna Fuerst Bjeliš „postupno asimilirali s ostalim stanovništvom, prvenstveno preko religijske afilijacije. Ta je promjena jasno vidljiva kroz nestanak toponima povezanih s Morlacima/Vlasima”. Konstruirani u multikulturnoj sredini pograničja, tijekom 19. stoljeća „nestaju s karata zajedno s promjenom okolnosti koje su ih stvorile”. Moguće je da je u ovom slučaju teritorijalizacija Male Vlaške također refleksija percipirane različitosti, „drugosti” vlaških zajednica, „primarno kroz različitu društvenu organizaciju, religijsku afilijaciju, način života i običaje u odnosu na prevladavajuće stanovništvo”.¹¹⁵

¹¹⁵ Borna FUERST BJELIŠ, Teritorijalizacija i deteritorijalizacija pograničnih društava: Morlakija i Mala Vlaška, str. 60.

Mala Vlaška ulazi u kartografsku tradiciju počekom 18. stoljeća i spominje se pod nazivima; Valachia Minor, Kleine Walachey, Kleine Wallachey, Petite Valaquie, Walachia Minor, Piccolo Vallachia, Little Valakia na raznim kartama objavljenim diljem Europe: Amsterdam, Beč, Pariz, Nürnberg, Augsburg, London, Venecija, Napulj, Požun (Bratislava) i Siena. Tijekom 19. stoljeća dolazi do izostanka naziva Male Vlaške iz kartografske tradicije, zajedno s promjenom okolnosti u kojem i nastaje. Pratimo li promjenu u nazivlju karata koje prikazuju Male Vlaške 18. stoljeća u odnosu na ranije i kasnije stoljeće, moguće je potvrditi procese teritorijalizacije i deteritorijalizacije pograničnog društva.

PRILOG – TABLICA VARIJANTI NAZIVA MALE VLAŠKE NA IZABRANIM KARTAMA IZ 18. STOLJEĆA

GODINA	KARTOGRAFI	MJESTO IZDANJA	NATPIS
Početak 18. st.	G. de L'Isle, V. M. Coronelli, G. I. Rossi, I. Nolin, R. i I. Ottens	Amsterdam	Petite Valaquie
1709.	Christoph Müller	Beč	Valachia Minor
1709.	Christoph Müller (inačica karte)	Beč	Valachia Minor
1717.	Luigi Ferdinando Marsigli i Guillaume Delisle	Pariz	Petite Valaquie
1718.	Weigel	Nürnberg	Walachia Minor
Oko 1718.	Ivan Krstitelj Homman	Nürnberg	Valachia Minor
Oko 1720.	Braća Ottens	Amsterdam	Petite Valaquie
Oko 1720.	Mathäus Seutter	Augsburg	Valachia Min.
1724.	Ivan Krstitelj Homman	?	Valachia Minor
1728.	John Senex	London	Valachia Minor
Oko 1730.	Pierre Mortierie	Amsterdam	Petite Valaquie
1738.	Ettienne Briffault	Beč	Valachia Minor
1740.	Isak Tirion	Venecija	Picc. Valachia
1740.	Guillaume Delisle	Amsterdam	Petite Valaquie
1740.	Isak Tirion	Amsterdam	Picc. Vallachia
1741.	Isak Tirion	Napulj	Picc. Valachia
1744.	Isak Tirion	Amsterdam	Klein Wallachyen
Oko 1750.	Luigi Ferdinando Marsigli i Guillaume Delisle	Amsterdam	Petite Valaquie
Oko 1760.	Matija Seutter	Augsburg	Valachia minor
1766.	Louis Brion	Pariz	Petite Valaquie
1777.	P. Santini	Venecija	Petite Valaquie
1783.	Didier Robert de Vaugondy	Pariz	Petite Valaquie
Oko 1784.	Isak Tirion	Amsterdam	Klein Wallachyen

1785.	Johann Christoph Rhode	Berlin	Kleine Wal.
1786.	Ivan Matija Korabinszky	Požun (Bratislava)	Kleine Wallachei
1788.	Robert Sayer	London	Little Valakia
1788.	Carl Pazzini	Siena	Vlakia Minore
1788.	Karl, Schütz, Fritz Müller	Beč	Kl. Walachei
1789.	Franz Johann Joseph von Reilly	Beč	Kleine Walachey
1790.	Franz Johann Joseph von Reilly	Beč	Kleine Walachey
1791.	Franz Johann Joseph von Reilly	Beč	Kleine Walachey
1792.	Franz Johann Joseph von Reill	Beč	Kleine Walachey

NEOBJAVLJENI IZVORI:

Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien, kartografska zbirka.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, Kartografska zbirka.

OBJAVLJENI IZVORI:

ENGEL, Franz Stefan, *Opis Kraljevine Slavonije i vojvodstva Srema*, Matica srpska, Novi Sad 2003.

LOPAŠIĆ, Radoslav, Slavonski spomenici za XVII. vijek. Pisma iz Slavonije u XVII. vijeku (1633.-1709.), *Starine*, knj. XXX., Zagreb 1902., str. 1-176.

SZÁNTAI, Lajos, *Atlas Hungaricus*, 1-2, Akademiai Kiado, Budapest 1996.

VON TAUBE, Fridrich Wilhelm, *Slavonija i Srijem 1777./1778.*, Državni arhiv u Osijeku, Osijek 2012.

LITERATURA:

DABIĆ, Vojin S., *Mala Vlaška* (Parva Walachia) – Prilog istoriji srpskog naroda u Slavoniji od XVI do XVIII veka, Matica srpska, Novi Sad, 2020.

FUERST-BJELIŠ, Borna, Slike i mijene regionalnoga identiteta: Geografska imena na kartama ranoga novoga vijeka; odabrani primjeri, u: *Geografska imena*, Zbornik radova Prvoga nacionalnog znanstvenog savjetovanja o geografskim imenima (ur. Skračić, V. i Faričić, J.), Zadar, 23. – 24. listopada 2009., Sveučilište u Zadru i Hrvatsko geografsko društvo, Zadar 2011., str. 67-73.

FUERST-BJELIŠ, Borna, Teritorijalizacija i deteritorijalizacija pograničnih društava: Morlaki-ja i Mala Vlaška, *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae*, 2014., 1/2, str. 53-63.

- FUERST-BJELIŠ, Borna, ZUPANC Ivan, Images of the Croatian Borderlands: Selected Examples of Early Modern Cartography, *Hrvatski geografski glasnik* 2007., 69 (1), str. 7-23.
- FUERST-BJELIŠ, Borna, ZUPANC Ivan, New 18 th Century Venetian Border in Croatia and its Spatial and Demographic Implications, *Hrvatski geografski glasnik* 2007., 69 (2), str. 41-52.
- KARGER, Adolf, *Die Entwicklung der Siedlungen im westlichen Slawonien. Ein Beitrag zur Kulturgeographie des Save-Drau-Zwischenstromlandes*, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1963.
- MARKOVIĆ, Mirko, *Descrripto Croatiae*, Naprijed, Zagreb 1993.
- PANDŽIĆ, Ankica, Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske, katalog izložbe Povijesnog muzeja Hrvatske, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1988.
- ROKSANDIĆ, Čovjek i prostor. Čovjek u okolišu (*Ekohistorijski ogledi*), Meridijani, Samobor, 2018.
- ROKSANDIĆ, Drago, *Triplex Confinium ili O granicama i regijama hrvatske povijesti : 1500.-1800.*, Zagreb, 2003.
- SLUKAN ALTIĆ, Mirela, *Povijesna kartografija. Kartografski izvori u povijesnim znanostima*, Meridijani, Samobor, 2003.

SUMMARY

LITTLE WALLACHIA IN CARTOGRAPHIC TRADITION

Abstract: The paper offers a collection of roughly thirty carefully selected maps that show Little Wallachia in southwest Slavonia in the 18th century. The concept of Vlach communities as “Others” is related to the depiction of the former western border area of the Ottoman Empire, which at the end of the 17th century became a part of the Habsburg Monarchy. Little Wallachia, the term given to the region where the Vlach people once lived, became well-known over time. In Slavonia, that name progressively came to have a spatial connotation, becoming part of the cartographic tradition at the start of the 18th century, among other things. According to the languages used by each cartographer, the region is referred to by different names, including Valachia Minor, Kleine Walachey, Kleine Wallachey, Petite Valaquie, Walachia Minor, Piccolo Vallachia, and Little Valakia. These names are recorded on various maps published throughout Europe: Amsterdam, Vienna, Paris, Nuremberg, Augsburg, London, Venice, Naples, Pressburg (Bratislava), and Siena. The significance of Vlachs in the province of Little Wallachia gradually diminished with the disappearance of specific circumstances connected to the Ottoman-Habsburg imperial border and peaceful times led to the transformation of the Vlach communities. Thus, a change in the circumstances surrounding the name's origin resulted in Little Wallachia's disappearance from the cartographic tradition during the 19th century. It is also possible to prove the territorialization and deterritorialization of border communities if we track the changes in the nomenclature of maps depicting Little Wallachia in the 18th century as compared to earlier and subsequent periods.

Key words: Little Wallachia, maps, 18th century, western Slavonia